

Ürdün ve Filistin Halk Ezgileri Üzerine Bir İnceleme

A Study on Jordanian and Palestinian Folk Songs

Seher DOĞANCI*

Öz

Halk edebiyatı (folklor) halkların yazılı ve sözlü kültür ürünlerini gösterilen düzlemde anlamsal ve içerik olarak incelemeyi hedef alan; toplumun kaygı, korku, sevinç ve endişe gibi duygularını yapısal ve psikanalitik yaklaşımlarla tanımlama ve yorumlama uğraşı içerisinde olan bilimdir. Bu bilimin araştırma alanı içerisinde mitler, bilmece, atasözleri, halk ezgileri, halk anlatıları, halk dansları, çocuk oyunları, halk alışkanlıkları, dualar, batıl inançlar, kutlamalar vb. yer almaktadır. Bu çalışmada, Ürdün ve Filistin Halk Edebiyatı ürünlerinden olan halk ezgilerinin incelenmesi amaçlanmaktadır. Bu çerçevede, Ürdün Kültür Bakanlığı tarafından çıkarılan el-'A-mad'a ait el-'Edebu'-ş-Şa'bi fi'l-'Ürdün adlı eserde altı çeşide ayrılan ezgi türleri incelenmektedir. Bunlar sırasıyla el-kasîd, el-hudâ', el-huceynî, el-mevvâl/ el-micinâ, ed-dalâ'in ve ağâni'l-basî-ta'dır. Dahası, söz konusu halk ezgilerine örnekler verilerek benzerlik ve farklılıklar tesbit edilmiştir. Bu sayede Ürdün ve Filistin toplumunun sosyolojisi ve psikolojisi hakkında çıkarımlarda bulunulmuştur. Çalışmada inceleme alanı içerisinde yer alan folklorik öğelerden Ürdün ve Filistin Halk Ezgilerinin Arapça'dan Türkçe'ye tercümesi yapılarak bu metinlerdeki açık ve gizli anlamların ortaya çıkarılması nitel araştırma yöntemlerinden doküman analizi kullanılarak yapılmıştır.

Anahtar sözcükler: Ürdün - Filistin Halk Edebiyatı, Ürdün - Filistin Halk Ezgileri, el-Kasîd, el-Hudâ', el-Huceynî, el-Mevvâl / el-Micinâ, ed-Dalâ'in, Ağâni'l-basîta.

Dr. Öğr. Üyesi, Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Mütercim ve Tercümanlık (Arapça) Anabilim Dalı, Karaman, Türkiye,
seherkaynamazoglu@kmu.edu.tr,
ORCID: 0000-0003-3993-1171

Gönderilme Tarihi / Received Date:

22 Ocak 2024

Kabul Tarihi / Accepted Date:

04 Mart 2024

Atıf/Citation: Doğancı S. (2024).

Ürdün ve Filistin Halk Ezgileri Üzerine Bir İnceleme

doi.org/10.30767/diledeara.1423913

Copyright © 2024

Dil ve Edebiyat Araştırmaları
tded.org.tr | 2024

Abstract

Folk literature (folklore) aims to analyze the written and oral cultural products of people in terms of semantics and content on the shown plane. It is the science that strives to define and interpret society's emotions, such as concern, fear, joy, and anxiety, with structuralist and psychoanalytic approaches. The research area of this science is located myths, riddles, proverbs, folk melodies, folk narratives, folk dances, children's games, folk habits, prayers, superstitions, celebrations, etc. In this study, it is aimed at examining folk melodies, which are products of Jordanian and Palestinian folk literature. In this context, the melody types, divided into six types, are examined in the work titled al-'Edeb al-Shabi fi al-'Urdun by al-'Amad, published by the Jordanian Ministry of Culture. These are respectively el-qasid, al-huda, al-hujaini, al-mewal/al-mijina, al-dalain, and Aghani al-basitah. Moreover, similarities and differences have been identified by giving examples of the folk melodies in question. In the study, Jordanian and Palestine folk songs, which are among the folkloric elements within the study area, were translated from Arabic to Turkish, and the explicit and hidden meanings in these texts were revealed using document analysis, one of the qualitative research methods.

Key Words: Jordanian and Palestinian Folk Literature, Jordanian and Palestinian Folk Songs, al-Qasid, al-Huda, al-Hujaini, al-Mewal / al-Mijina, al-Dalain, Aghani al-basitah.

Extended Summary

Jordanian folk literature is defined as the study of written and unwritten folkloric works that reflect the social spirit of the Jordanian people under the title of folk studies. In this field of science, which focuses on researching and examining the cultural tastes of Jordanian society, the oral transmission of anonymous folk creations from generation to generation is observed within the framework of anthropology. It is not a completely separate and independent literature from Arab folk literature. It benefits from the life stories of famous people, melodies, expressions, famous sayings, allegories, riddles, nursery rhymes, stories, legends, superstitions, proverbs, poems, puzzles, humor, and jokes, which are the sources of Arab folk literature.

Folk melodies seen in Arab Folk Literature and Jordanian-Palestinian Folk Literature are melodic and melodic poems that have anonymous characteristics, are known by the folk community living in a certain region, and are defined as musical melodies. These folk melodies, which are directly related to human life, are a means of conveying people's customs and lifestyles through language, and these melodies, seen in various shapes and patterns, serve individual, social, and cultural duties. Folk melodies, which touch on different subjects, deal with the problems encountered in human life, such as happiness, life difficulties, love, separation, homesickness, loneliness, and death, in a plain and simple style without touching on the events too much. Folk melodies, which are among the types of Jordanian folk literature, also vary in terms of the subjects they cover. For example, melodies written in the form of poetry odes, dance melodies, praise melodies, complaint melodies, laments, work melodies, political melodies, and religious melodies are the main melodies seen in Jordanian folk songs and are named within the framework of the topics covered.

The musical history of Jordanians is related to the music of the Bedouins living in the desert and derives its origin from the melodies sung by the Bedouins in the *al-huda* genre, as well as the types of melodies they call *es-samir* and *al-hujaini*. These songs, which are musical, melodic, and melodic folk melodies, are accompanied by the musical instrument that Jordanians call *Simsimiyah* and Egyptians call *Qenare*. The subject of these folk melodies, which are frequently encountered in the city of Aqaba in the southern region of Jordan, is mostly the sea. Through these melodies performed in various meetings, Jordanians have the opportunity to perform *debkah*, which is one of the folk dances and corresponds to the concept of *halay* within the borders of Turkey, as well as *al-arda* and *al-refihi*, which resemble the sword-shield folk dance.

Moreover, Jordanian melodies are influenced by both historical and social conditions and geographical diversity. This historical, social, and geographical difference, or diversity, seen in Jordan causes the subject richness and harmony diversity in the melodies. While in the 1950s, Jordanian folk tunes tended to sing the old and ancient Arabic music as it was, without any modification, in the 1960s, this trend gave way to the tendency to sing the ancient Arab culture in a melodic and artistic way. Among those who supported this new musical movement were the artists of the period, *Jamil al-As*, *Tawfik al-Nemri*, and *Abduh Musa*. In this new movement, which supports the performance of Arabic melodies with musical instruments that were not commonly used before, *Jalil al-Rukub* and *Fuad Mahfuz* include the *oud* instrument in the performance of music.

Jordanian and Palestinian folk songs are divided into six types in terms of genre. Among these are "*al-qasid*, *el-huda*, *al-hujaini*, *el-mevval ve el-mijina*, *al-dalain ve al-aghanil basitah*". There

are examples of their tribal identity in this ethnic music performed in the Jordanian dialect by Jordanians living within the geographical borders of the Jordanian state. This study aims to research, examine, and analyze folk melodies with dialect characteristics within the framework of cultural heritage. It is aimed at identifying the local words used in Jordanian folk melodies and making inferences about the customs, traditions, knowledge, and behaviors of Jordanians and Palestinian.

Giriş

Alman filozof *J. G. Von Herder* (1744-1803) tarafından kullanılan *Volksied* (halk şarkısı), *Volkssiele* (halk ruhu) ve *Volks Glaube* (halk inancı) gibi terimler sözlü kültür alanındaki folklor terimleridir ve bu terimler folklor alanına ait ilk çekirdek düşüncelerin atılmasını sağlar (Zengin, 2020, s.22). *Malzemesi tamamen söze dayanan* (atasözleri, bilmece, hikâyeler, destanlar, masallar ve halk ezgileri), *malzemesi kısmen söze dayanan* (merasimler, inançlar, adetler, seyirlik oyunlar, danslar ve şenlikler) ve *tamamen sözsüz olan ürünleri* (mimarlık, el sanatları, giyim ve yiyecek) araştırmayı hedef alan folklorun amacı halkların bilgisini, kültürünü, bilimini, edebiyatını ve ruhunu incelemektir (Dundes & Bronner, 2007, s.55; Yıldırım, 1998, s.40-41). 1846 yılında *William John Thoms* (1803-1885) tarafından ilk kez bilim dünyasına kazandırılan *folklore* terimi dünya üzerinde yer alan halkların sözlü ve yazılı gelenekte yer alan yaratımlarını milli kimlik ve kültürel miras sınırları içerisinde araştırmaktadır. Zamanla yapı, sosyoloji, psikoloji ve cinsiyet çalışmaları çerçevesinde gelişme gösteren *folklore*, salt metinle yetinmeyip düşünce ve davranış biçimlerini de analiz edip tanımlama ve yorumlama sürecine başvurur (Kondi, 2019, s.1-2). Bu sürecin takibçisi olan *Alan Dundes* (1934-2005) Rus biçimciliği, psikanaliz, antropoloji ve yapısalcılıktan yararlanarak sözlü ve sözsüz folklor ürünlerini okuyup o öğenin ortaya çıktığı dönemi ve yeri belirleyip açık ve gizli anlamlarına işaret eder (Çağlayan Mazanoğlu, 2022, s.1).

Halk Edebiyatı /halkbilim, Batıda 1846 yılında bağımsız bir disiplin olan folklor terimine karşılık gelmekte olup bir ülkede yaşayan halklara özgü anonim olan yazılı ve yazılı olmayan kültürel eserlerini incelemeyi amaçlayan bir bilimdir. Bunlar arasında *dil, din, tarih, edebiyat, arkeoloji, müzik, gelenek- töre, bitki bilimi, hekimlik, hayvan bilimi* vb. alanlar bulunmakta olup bu alanları antropoloji ve etnoloji ile ilişkilendirerek incelemeyi ve açıklamayı hedef edinir (Boratav, 1969, s.7-8; Boratav, 1982, s.25-27). Söz konusu yazılı ve yazılı olmayan halk mirasları belirli bir bölgede ve coğrafyada yaşayan halkların lehçesel, şivesel ya da ağızsal dil özelliklerini ihtiva eden müellifi meçhul ürünler olup nesilden nesile şifahen aktarılır. Aktarılan ürünlerde amaç toplumların sosyo- psikolojisini bir jenerasyondan diğerine iletmek olup iletide kullanılan dil standart dil olabileceği gibi genellikle standart dilin kurullarından sıyrılarak oluşturulmuş lehçe, şive ya da ağızdır (es-Semrâ'î, 1964, s.9-11). Folklore kaynaklık eden kişiler ise çoğunlukla dış dünyada gerçekten mevcut olan varlıklar ve hayvanlar olabileceği gibi cinler, periler ve devler gibi olağanüstü varlıklar da olabilmektedir. Konu olarak siyasi, sosyal ve toplumsal konuları da anlatmaktadır (Sabrîna, 2021, s.14-15). Kısacası folklor sözlü olma, geleneğe bağlı olma, çeşitli olma, anonim olma ve kalıplaşmış olma özelliklerini ihtiva eden halkbilimidir (Yıldırım, 1998, s.68-69).

Arap folkloru üzerine yapılan ilk çalışma hicri IV. yüzyılda *Ebû Abdullah b. el-Mual'î el-Ezdî* tarafından yazılan ve kayıp bir eser olan *et-Terkîs*' dir (Ammar, 2004, 792; Orhan ve Abazoğlu, 2018, s.116). Arap Folklorü üzerine yapılan modern çalışmalar ise yirminci yüzyılda artmış olup bu alandaki çalışmalar "Halk Edebiyatı, Halkın Edebiyatı ve Folklor" isimleri çerçevesinde Irak, Kuveyt, Bahreyn, Mısır, Suudi Arabistan, Cezair, Fas ve Ürdün başta olmak üzere pek çok Arap ülkesinde alan uzmanlarınca yapılmıştır (Mûsâ, 2012, s.29). Efsaneler, halka mal olmuş kişilerin

biyografileri, halk hikâyeleri, halk ezgileri, halk şiiirleri, atasözleri, halkın adet ve gelenekleri, kılık-kıyafet, yiyecek ve içecekleri üzerine yoğunlaşan bu çalışmalardan es-Semrâ'î'ye ait *Me-bhas fî'l- Edebi's-Şa'bi* adlı alışma Irak Halk Edebiyatına ait şiiirleri içermekte olup Irak Halk Edebiyatı'nın özellikleri açıklanmıştır. Ona göre Halk Edebiyatı, halk olarak isimlendirilen büyük bir topluluktan oluşan insanların edebiyatı olup çiftçi, bedevi ve işçi gibi halk tabakalarına ait irticalen oluşturulmuş edebiyattır. (1964, s.19). *el- 'Akîli'*ye ait *el- 'Edebu's-Şa'biyyî fî'l-Cenûb* adlı çalışma birinci cildinde Kuveyt, Bahreyn ve Suudi Arabistan başta olmak üzere bu bölgelerde yer alan halkların danslarına, şiiirlerine, kıyafetlerine, yiyeceklerine, oyunlarına ve ibadetlerine yer vermiştir (1972, s.9-11). *Huseyn'e* ait *Dirâsât fî'l- 'Edebi's-Şa'biyyi* adlı çalışmada ise Arap Halk Edebiyatının ne olduğu izah edildikten sonra Halk Edebiyatı örneklerinden efsane, halk ezgileri, hikâye ve atasözü örneklerine yer vermiştir (2001, s.13-14).

Adları zikredilen yazarlar ve eserlerinin haricinde alana katkılarıyla ön plana çıkan isimler ve de çalışmalar da mevcuttur. Bunlar arasında '*Ahmed Rüşdî Sâlih'in* 1997 basımlı *Funûnu'l-Edebu's-Şa'bi* adlı çalışması ile *Kerûmûz fî Mısr* adlı çalışma ilk sırada gelmektedir. Bu alışmaları *Fârûk Hûşşîd'* e ait 2011 basımlı '*Âlemu'l- 'Edebu's-Şa'bi'l- 'Acîb*, 2011 basımlı *el-Mevrûsu's-Şa'bi* ve 2014 basımlı *Fî'r-Rivâyeti'l- 'Arabîyye* adlı çalışmalar izler. Ardından *Nebîle 'İbrâhîm*³ e ait 1994 basımlı *ed-Dirâsatu's-Şa'biyye: Beyne'l Nazariyyeti* ve Tatbîk ve 2000 basımlı *Eşkâlu't-Ta'bir fî'l- 'Edebu's-Şa'bi* adlı alışmalar Arap Halk Edebiyatı çerçevesinde verilmiş eserler arasında yerini alır.

Ürdün ve Filistin Halk Edebiyatı alışmaları

Helsâ'ya göre Ürdün Halk Edebiyatı terim olarak Ürdün halkının toplumsal ruhunu yansıtan yazılı ve yazılı olmayan folklorik eserlerin halk çalışmaları başlığı altında incelemesi olarak tanımlanmaktadır. Ürdün toplumunun, kültürel zevklerinin araştırılıp incelenmesi üzerine yoğunlaşan bu bilim alanında anonim olan halk yaratımlarının antropoloji çerçevesinde şifahî olarak nesilden nesile aktarılması araştırılır (1966, s. 88). Ürdün Kültür Bakanlığı'nın resmi internet sitesinde yer alan bilgiler ışığında bu halk yaratımları arasında halk efsaneleri, hikâyeleri, atasözleri yer almaktadır. Halk şiiirleri arasında "el-mevvâl, el-hudâ', el-muvaşşahât, halk şarkıları, doğum günü şarkıları, evlilik şarkıları, ağıtlar, dini şarkılar, bayram şarkıları, tören şarkıları, hristiyan şarkıları, iş şarkıları ve oyun havaları " bulunmaktadır. Ürdün bilmeceleleri de kıyamet, gökyüzü, yeryüzü, kâinat, ruh, insan, ahlak, çocuk, genç, yaşlı, kadın, hayvan, sihir, mekân, zaman, ölüm, oyun, yemek vb. konular çerçevesinde oluşmaktadır. Ürdün fıkraları "sosyal ve siyasi fıkralar, tabir ve sözlerden oluşan fıkralar, kinayeli fıkralar, satıcının ürününi pazarlama esnasında söylediği fıkralar, dil tekerlemelerinden oluşan fıkralar, şairlerin birbirlerine şiiirler söyleyerek karşılık verdiği fıkralar" şeklinde ayrılmaktadır. Ürdün Halk Duaları arasında ise "gökyüzünün gazabını engellemek için yapılan dualar, nazar, sihir ve büyüden korunmak için yapılan dualar, hamama ya da hasta ziyaretinde girerken ya da çıkarken yapılan dualar, işe başlamadan önce ve sonra yapılan dualar, zıfâf duaları, gusûl duaları, cenaze duaları ve defin duaları, uyumadan önce uyanınca ve uyandıktan sonra yapılan dualar" vb. yer almaktadır (Ürdün Kültür Bakanlığı, 2024).

1 Bakınız: <https://www.noor-book.com/%D9%83%D8%AA%D8%A8-%D8%A7%D8%AD%D9%85%D8%AF-%D8%B1%D8%B4%D8%AF%D9%8A-%D8%B5%D8%A7%D9%84%D8%AD-pdf>. Erişim tarihi 03.03.2024

2.Bakınız: <https://www.noor-book.com/%D9%83%D8%AA%D8%A8-%D9%81%D8%A7%D8%B1%D9%88%D9%82-%D8%AE%D9%88%D8%B1%D8%B4%D9%8A%D8%AF-pdf>. Erişim tarihi 03.03.2024.

3.Bakınız: <https://www.noor-book.com/%D9%83%D8%AA%D8%A8-%D9%86%D8%A8%D9%8A%D9%84%D9%87-%D8%A7%D8%A8%D8%B1%D8%A7%D9%87%D9%8A%D9%85-pdf>. Erişim tarihi 03.03.2024.

Ürdün Halk Edebiyatı ile ilgili çalışmalar kral Hüseyin'in önderliğinde kurulan al-Âlbeyt müessesesi başta olmak üzere Ürdün, Yarmauk ve Mû'te üniversitesiteleri tarafından yapılmıştır. 12 Haziran 1989 tarihinde de kralın talebi doğrultusunda Ürdün'den ve diğer Arap ülkelerinden katılan otuz uzmanın işbirliği doğrultusunda Ürdün'ün tarihi, coğrafyası, kültürü, dili, edebiyatı ve müziği üzerine yoğunlaşan makaleler yazılmış, kitaplar kaleme alınmıştır (el-'Amad, 1996, s.5). Bu çalışmalar arasında 'Ahmed 'Uveydî 'İbâdî (1945) tarafından yazılan ve Ürdünlü bedevilerin hayatına değinen 1974 yılı basımlı *el-Mar'atu'l-Bedeviyye*, 1976 basımlı *Mine'l-Kiyem ve'l-Âdâbi'l-Bedeviyye* ve 1979 basımlı *Mine'l-Munâsabâti'l-Bedeviyye* adlı çalışmalar yer almaktadır. Sonra bunları Rukûs b. Zâ'id 'Uzayzî (1903-2004) tarafından Ürdün'ün Mâdabâ şehrinin edebiyatını, tarihini ve coğrafyasını anlattığı 1961 basımlı *Kitâbu Mâdabâ va Davâhuhâ*, Bedevî şiirinin özelliklerini anlattığı 1974 basımlı *eş-Şi'ru'l-Şa'biyyu'l-Bedeviyyu*, Ürdün'ün Belkâ' şehrinde 'Advân kabilesine mensup olarak yaşayan şair Nemr'in ölen eşine duyduğu sevgiyi anlattığı 1991 basımlı *nemr el-'Advân Şâ'iru'l-Hub ve'l-Vafâ'*, Şerârât kabilesinin anlatıldığı 1993 basımlı *eş-Şerârât* ve 1974 yılında ilk baskısı gerçekleşen bedevilerin hayatını, adetlerini, kendilerine özgü kelimelerini ve lehçelerini anlatan sözlük çalışması niteliğindeki *Kâmûsu'l-Âdât ve'l-Lehcât ve'l-Evâbidu'l-'Urduniyye* takip etmektedir (Cebûr, 2017, s. 126; es-Sârîsi, 2012, s. 215-216).

Ürdün Kültür Bakanlığının teşvikiyle yapılan bu çalışmalara *Taha 'Alî el-Hebâhibe* (1944-2023) tarafından yazılan Ürdün'ün Şöbek şehrinin Osmanlı Devleti zamanındaki siyasi, sosyal ve kültürel durumunu anlattığı *Kitâbu's-Şöbek fi't-Târîh ve'l-Vicdâniş-Şa'bi'*, Ürdün'ün Ma'ân şehrinde yaşayan kadınların ağzından derlediği hikâyelerden oluşan 1992 basımlı *Hikâyetu's-Şa'biyye fi Muhâfazati Ma'ân*, Suudi Arabistan, Ürdün Irak, Kuveyt, Mısır, Yemen ve Filistin bölgelerinde tespit edilen hikâye derlemesi mahiyetindeki 2001 basımlı *Hikâye Şa'biyye 'Arabiyye Dirâse Mukârine* ve 2011 basımlı *el-'Acûz fi 'Elfi Leyle ve Leyle dâhil edilmiştir*. Bu çalışmalarını 'Abdullah Reşîd (1947-2007)'e ait 1948 ve 1978 yılları arasında 'Ammân'da yer alan Çerkez ve Arap kabilelerinin sosyal, siyasi ve iktisadi durumunu anlattığı 2002 basımlı *Melâmihu'l-Hayâtu's-Şa'biyye fi Medîneti 'Ammân* izlemiştir. İlaveten, *Omar es-Sârîsi* tarafından kaleme alınan çalışmalarda da Ürdün ve Filistin folkloru hakkında bilgiler mevcuttur. Bunlar arasında Filistin hikâyelerine yer verdiği 1980 basımlı *el-Hikâyetu's-Şa'biyye fi'l-Müctema'i'l-Filistîni* adlı kitap ve Filistin hikâyelerinin yanı sıra Ürdün hikâyelerine de yer verdiği 1992 basımlı *Hikâye Şa'biyye fi Filistin ve'l-'Urdun* bulunur (es-Sârîsi, 2012, s.216-218).

Muhammed 'Ebû Hasan (1933) tarafından yazılan ve ilk baskısı 1975'te yayımlanan *Turâsu'l-Bedû'l-Kadâ'i Nazâriyyen va 'Ameliyyen* adlı kitap bedevilerin kültürel miraslarına ve kabileler arası kanunlarına yer vermiştir. *Muhammed el-Çavânime* (1957) tarafından yazılan 1997 basımlı *el-'Uhzûce'l-'Urduniyye* adlı kitap ise Ürdün Halk Ezgileri ve bunların şekilleri hakkında bilgi verip gelişimine değinmiştir. Bu çerçevede *Mustâfâ'l-Haşmân* (1942-2021)'ın da *'Elvân Mine'l-Şi'ril-Nabatî fi'l-'Urdun ve ma Havlihi* adlı çalışması da mevcuttur. Ürdün Halk Edebiyatı denildiğinde *Hânî Subhî'l-'Amad* (1938-2010) ve onun bu alana katkıları da yadsınmaz derecede çoktur. Kendisinin 1967 basımlı *el-'Ağâni's-Şa'biyye fi'l-'Urdun* adlı çalışması Ürdün halk ezgileri derlemesi niteliğindedir. 1973 basımlı *el-'Emsâlu's-Şa'biyyeti'l-'Urduniyye* adlı çalışması ise Ürdün atasözleri ve deyimlerini ihtiva etmektedir. Ürdün halk ağıtlarını ihtiva eden çalışması ise 2020 yılında *el-Marâsî's-Şa'biyyeti'l-Neseviyye fi'l-'Urdun* adıyla yayımlanmıştır. Bu çalışmalarının dışında 1990 basımlı *Sûretu'l-Basarat fi Bahlâ'i'l-Câhız* ve 1996 basımlı *el-'Edebu's-Şa'biyyi fi'l-'Ürdün* kitapları da bulunmaktadır (es-Sârîsi, 2012, s.218-219).

Ürdün ve Filistin Halk Ezgileri

Ürdün ve Filistin Halk Edebiyatı, Arap Halk Edebiyatından tamamen ayrı ve bağımsız bir edebiyat olmayıp Arap Halk Edebiyatının beslendiği kaynaklar olan halka mâl olmuş kişilerin hayat hikâyeleri (siyerler), ezgiler, tabirler, meşhur sözler, kinayeler, bilmeceler, tekerlemeler, hikâyeler, efsaneler, hurafeler, atasözleri, şiirler, bulmacalar, komiklikler ve şakalardan faydalanmaktadır (el-‘Amad, 1996, s.15-17). Ürdün Halk Edebiyatında ve Filistin Halk Edebiyatında görülen halk ezgileri ise Kaddûrî tarafından anonim özellikler taşıyan ve belirli bir bölgede yaşayan halk topluluğu tarafından bilinen nağmeli ve ezgili şiirler olup musikili melodiler olarak tanımlanmaktadır. İnsan hayatı ile birebir bağlantılı olan bu halk ezgileri insanların âdetlerini ve hayat tarzlarını dil aracılığıyla iletmede bir araç olup çeşitli şekillerde ve kalıplarda görülen bu ezgiler bireysel, sosyal ve kültürel vazifelere hizmet etmektedir. Birbirinden farklı konulara değinen halk ezgileri mutluluk, hayat zorluğu, aşk, ayrılık, gurbet, yalnızlık ve ölüm gibi insan hayatında karşılaşılan sorunlara sade ve yalın bir üslupla olaylara çok da değinmeden işlemektedir (Huseyn, 2001, s.113-114). Ürdün ve Filistin Halk Edebiyatı türlerinden olan halk ezgileri de işledikleri konular bakımından çeşitlilik arz etmektedir. Örneğin şiir kasidesi formunda yazılan ezgiler, oyun havaları, övgü ezgileri, şikâyet ezgileri, ağıtlar, iş ezgileri, siyasi ezgiler ve dini ezgiler Ürdün ve Filistin Halk Ezgilerinde görülen belli başlı ezgiler olup işlenen konular çerçevesinde isimlendirilmektedir. Ürdün ve Filistin Halk Ezgileri tür bakımından altıya ayrılmaktadır. Bunlar “el-kasîd, el-hudâ’, el-heceynî, el-mevvâl ve el-mîcinâ, ed-dalâ’in ve ağâni’l-basîta”dır (el-‘Amad, 1996, s.39).

Ürdünlülerin musiki tarihi çölde yaşayan bedevilerin musikisi ile ilintili olup kaynağını bedevilerin *el-hudâ’* türünde söyledikleri ezgiler başta olmak üzere *es-sâmîr* ve *el-huceynî* olarak isimlendirdikleri ezgi türlerinden de almaktadır. Musikili, ezgili ve nağmeli halk ezgileri olan bu şarkılara Ürdünlülerin *Sîmsîmiyye* adını verdikleri Mısırlıların ise *Kenâre* dedikleri müzik aleti eşlik etmektedir (Nuseyrât, 2016, s.2-3). Ürdün’ün güney bölgesinde yer alan Akabe şehrinde sıklıkla rastlanan bu halk ezgilerinde konu çoğunlukla denizdir. Ürdün’ün sahralarında ise konu genellikle çöl hayatını, tabiatını ve yaşantısını dile getirmekle ilgilidir. Çeşitli toplantılarda icra edilen bu ezgiler aracılığıyla Ürdünlüler, halk danslarından halay mefhumuna karşılık gelen *debke*’yi, kılıç-kalkan halk dansına benzeyen *el-‘arda*’yı ve *er-refîhî*’yi oynamaktadırlar. Ürdün’de görülen tarihi, sosyal ve coğrafi farklılık ya da çeşitlilik, ezgilerde konu zenginliğinin olmasına ve ahenk çeşitliliğine neden olmaktadır. 1950’lerde Ürdün Halk Ezgileri eski ve kadim olan Arap müziğinin herhangi bir tadilat ya da değişikliğe maruz bırakılmadan olduğu gibi seslendirilmesi eğiliminde iken 1960’larda bu eğilim yerini kadim olan eski Arap kültürünün makamlı, melodili ve sanatkârane bir şekilde seslendirilmesi eğilimine bırakmıştır. Bu yeni musiki hareketini destekleyenler arasında da dönemin sanatçılarından *Cemîl el-‘Âs*, *Tevfik en-Nemrî* ve *‘Abduh Mûsâ* yer almaktadır. Arap ezgilerinin daha önce kullanımı yaygın olmayan musiki aletleri ile icrasını destekleyen bu yeni harekette *Celîl er-Rukub* ve *Fu’âd Mahfûz* ud’u müziklerin icrasına dâhil etmişlerdir (Haddâd ve ed-Dirâs, 2013, s. 319).

Ürdün ve Filistin Halk Ezgilerinin Türleri

Ürdün Kültür Bakanlığı’ı tarafından çıkarılan *el-‘Amad*’a ait *el-‘Edebu’ş-ş-a’bî fi’l-‘Urdun* adlı eserde Ürdün ve Filistin halk ezgileri altı ezgi türüne ayrılmaktadır. Bunlar arasında “*el-kasîd, el-hudâ’, el-huceynî, el-mevvâl ve el-mîcinâ, ed-dalâ’in ve el-ağâni’l-basîta*” yer almaktadır. Ü-

dün lehçesiyle⁴ icra edilen bu etnik müziklerde kabile kimliklerinden örnekler mevcuttur. Çalışmanın bu kısmında lehçesel özellikler taşıyan halk ezgilerinin kültürel miras çeşevesinde araştırılması, incelenmesi ve tahlil edilmesi hedeflenmektedir. Ürdün ve Filistin halk ezgilerinde kullanılan yerel kelimelerin tespit edilmesi, Ürdünlülerin ve Filistinlilerin gelenek, görenek, örf, adet, bilgi ve davranışları hakkında çıkarımlarda bulunulması amaçlanmaktadır.

El-Kasîd

Arap halk müziği terminolojisinde *es-Samîr* olarak da biliniyor olup pek çok konuyu ihtiva eden uzun bir kasîde olması hasebiyle el-kaşîd olarak adlandırılmaktadır. Hz. Peygamber'in anılıp ona salat ve selam getirilmesiyle başlanan ya da bitirilen bu ezgi türünde her dörtlük ya da beyit aynı konudan bahsetmektedir (Yeşildağ, 2017, s.130). İlk üç mısrası kendi içinde aynı kafiye düzenine sahip olup dördüncü mısranın kafiyesi diğerlerinden farklıdır. Kabilelerin başlarından geçen olayları ve hikâyeleri anlatmada, vuku bulmuş tarihsel gerçeklikleri dile getirmede, destanlar ve savaşları zikretmede bir araç olarak kullanılmaktadır. Övgü, yergi, aşk ve tasvir konularının işlendiği bu ezgilerdeki şiir metinleri *el-kâsûd* olarak adlandırılan şair/kişi tarafından icra edilmektedir. Bu ezgiler uzun şiirsel özelliğe sahip olduğundan bazı mısralar ya da beyitler kelime ya da cümle tekrarı esasına dayanmaktadır. Tekrarlanan kelimeler ve cümleler arasında şu örnekler yaygınlık göstermektedir: “يا زريف الطول، جفرا وهي بالربع، على دلعونة وعلى دلعونة، هلا هلاية يا هلا، أووي هآ، بالليل يا عيني بالليل” (Cebûr, 2017, s.127-128). Bu tekrarların klasik Arapçadaki karşılığı ise sırası ile şu şekildedir: “يا زريف الطول، جفرا وهي بالربع، على دلونا على دلونا، أهلا أهلا يا مرجبا، صوت تقليدي، في الليل يا عيني في الليل” el-Kasîd türüne aşağıdaki Ürdün ve Filistin halk ezgisi örnek teşkil etmektedir:

واخطه على الجريدة	لبدي بكلامي وأعيدة
من مكة لقصى حوران	واعطيك خيارا جديدة
احرص عن عيني لتغيب	يا لحاشي خلك قريب
تلفي من هيلك عطيه	عسى انك حظي ونصبي
يا طولك نصة الرمح	حاشينا ودك المدح
يزول الهم اللي عليا	لن شفنتك مصابح صبح
خلك من يمي زعاع	حاشينا حرصك ترتاع
خياله ذيب السرية	شبهتكم مهرة رضاع
بمحمد يا نور العين	اختم كلامي بالزين
وأزوره قبل المنيه (el-'Amad, 1996, s.43-44)	عسى انه ربي يهديني

4 Arapçanın kuzey lehçeleri grubunda yer alan Ürdün lehçesi, Ürdün Hâşîmi krallığında konuşulan bir Arap lehçesi olup Suriye, Irak, Suudi Arabistan ve Filistin lehçeleriyle benzer özellikler göstermektedir. Kendi içerisinde beş ağza ayrılmakta olup bunlar sırasıyla şu şekildedir: başkent ‘Ammân ve çevresinde konuşulan başkent ağzı, ülkenin güneyinde yer alan Kerâk ve çevresinde konuşulan güney ağzı, ülkenin çöl kısmında izole bir hayat yaşayan bedevîler tarafından konuşulan Bedevî ağzı, Mısır ve Hicâz lehçesinin karışımı mahiyetinde olan ‘Akbâvî ağzı ve ülkenin kuzeyinde yer alan ‘İrbid ve çevresinde konuşulan kuzey ağzı (Doğancı, 2023, s.307-308).

5 Kelimenin aslı طريف olsa da (ط) sesi teleffuzu zor olduğundan Ürdün lehçesinde (ج) sesine çevrilmektedir.

6 Kelimenin aslı (دبع) ile (دبع) kökünden gelmekte olup Suriye, Filistin, Lübnan ve Ürdün halk ezgilerinde kullanılan tekrar kelimesidir. Folklorik debke oyununda halk ezgisine ait melodinin oyun ile uyumlu olması için söylenen bir söz tekrarıdır. Del’ûna melodi olarak yavaş, orta ve hızlı olabileceği gibi kelime olarak üzüntü, mutluluk ve övgü kelimelerine yer verir (er-R’ey, 02.06.2020).

7 Kadımların müziğe ve şarkıya eşlik etmek amacıyla söyledikleri bir zılgıt.

Sözüme başlayıp tekrar edeceğim yeniden
 Sana yeni haberler vereceğim
 Ey dilber yakın dur
 Keşke nasip olsan bana
 Ey dost övülmeye layıksın
 Göreyim yüzünü sabah sabah
 Uzak olsun senden arzunun aşırılığı
 Süt emen dişi bir taya benzettim seni
 Bitiriyorum sözümü sözlerin en güzeliyle
 Rabbim ihsan eder de bana

Ve yazacağım bir kâğıda
 Mekke'den Havran'ın en ucuna kadar
 Kaybolma gözlerimden
 Olsan rabbimin hediyyesi
 Ey boyu mızrak kadar uzun olan
 Kaybolsun hüznüm ve kederim
 Gel bana yaklaş, sokul
 Kurt sürüsünün süvarisisin
 Gözümün nuru Muhammed'le
 Ölüm gelmeden ziyaret ederim onu

Yukarıdaki beyitler bir erkeğin ağzından bir kadını övmek için Ürdün bedevî lehçesi ile söylenmiştir. Genç bir erkek, genç bir kıza olan aşkını bir erkeğin bir kadına diyebileceği ve kullanabileceği kelimelerle izhar etmiştir. Sevdiği kızı dilber diyerek onun gönlünü çaldığına işaret eden mahub keşke sen benim nasibim olsan ve bana yakın durup gözümün önünden ayrılmasan diyen âşık üzerinden aşk ve sevgi konulu Ürdün halk ezgisi hayat bulmuştur. Bu ezgide bedevî lehçesine ait tespit edilen lehçesel kelimeler arasında “لقصى، حوران، لحاشي، تلقى، هيل، وذلك، نصة الرمح، زعاع، السرية” kelimeleri yer almaktadır. Bu kelimelerin klasik Arapçadaki karşılıkları ise sırası ile şu şekildedir: “حتى أقاصي، أو آخر، منطقة حوران بين الأردن وسوريا، الفتاة الرقصة، تجيء، حبوح برائحة طيب توضع مع القهوة أو رمز الكرم، أي شيء تريد، الجزء الطويل الرمح، قطعة من الجيش ” (el-‘Amad, 1996, s.43). İlâveten parçadan hareketle Ürdün ve Suriye coğrafi sınırları içerisinde yer alan tarım arazilerinin bulunduğu bir mntıka olan “حوران” bölgesinde bir yer ismi olarak tespit edilmiştir. Bu bedevi halk ezgisinde teşbih sanatından da örnekler mevcuttur. Maşuğun boyunun uzun bir mızrağa ve onun emen küçük bir taya benzetilmesi de bunun dedilidir. İlâveten, âşık kurt sürüsünde bulunan bir süvari olması hasebi ile de kurda benzetilmektedir Arapçada “هيل” kelimesi Türkçede kakule bitkisine karşılık gelse de mecazen bu bitki cömertliği de temsil etmektedir. Bu sebeple burada kinâye sanatı çerçevesinde âşık olunan kişinin cömert ve kerim olmasına değinilir.

El-Hudâ'

Ürdün çöllerinde bedevi erkekler tarafından herhangi bir hazırlık olmadan irticalen söylenen el-Hudâ' develerin arakasında yürürken ya da deve üstünde dile getirilen çoban şarkıları olup deve ve atların hareketleriyle uyumlu melodilerden oluşmaktadır. Cahiliye döneminden itibaren varlığı bilinen en eski ezgi türü olan bu şarkılar ezberlenmesi kolay kelime, melodi ve şiir yapısından oluşmaktadır. Beyit sayısı genellikle iki olup dört ya da daha fazla beyitten teşekkül eden örnekleri de mevcuttur. Tek bir kafiye düzenine sahip olan bu ezgiler recez türünde icra edilmektedir. Konu olarak kahramanlık, övünme, vatan, Ürdün halkının vasıflarının övülmesi ve tarihinin zikredilmesi amaçlanmaktadır. Toplu olarak söylenen bu halk ezgileri savaşta, at taliminde, atlı süvarilerin yarışmalarında, hasat mevsiminde ve evlilik törenlerinde erkek tarafının kız tarafının evine gelin almaya gelmesi esnasında geniş bir izleyici ve katılım kitlesi içerisinde gerçekleştirilir (Sâlih, 2019, s.177-178). El-Hudâ' türüne aşağıdaki Ürdün halk ezgisi örnek teşkil etmektedir (el-‘Amad, 1996, s. 44-45).

يا طير ما جئتُك علوم عن طوشة صارت شمال
تعلقت قبل الضحى ما فُكَّها كود الظلام

يا يمة شدي مهبرتي اكبر ونا خيالها
المعرقة شلة حرير ريش النعام قذيلها

يا دروز يا اللي ع الجبل لا يغركم كثر الفزيع
حنا اسودا تشتهر ابموزر بيدي بريع
يا شيخنا يا بو فلان على المنايا كزنا
يا بنت يا اللي ع الجبل طلي وشوفي فعالنا
عريسنا زين الشباب زين الشباب عريسنا

Ey kuş, sana gelmedi mi haber

Kuzeydeki olan kavgadan

Şafak vakti başlayıp

Karanlıkta bile bitmeyen

Ana kırsağımı hazırla

Büyüyüp bineceğim ona

Eyeri bir tutam ipek saçı

Deve kuşu tüyü gibi yumuşak

Ey dağdaki dürziler

İmdada gelenlerin çokluğu sizi aldatmasın

O meşhur aslanlarız

Mavzerler elimizde

Ey şeyhimiz ey Felanın babası

Zaferle ölüme başa çıktık

Ey dağda yaşayan o kız

Bak da yaptıklarımızı gör

Damadımız gençlerin iyisi

Gençlerin iyisi bizim damadımız

Ürdün lehçesine ait özelliklerin görüldüğü bu halk ezgisi türünde Ürdünlülerin kahramanlık ve yiğitliklerinin anlattığı kelimeler mevcuttur. Lehçesel kelimeler arasında “الطوشة، كود، المعركة، قذيلها،” yer almaktadır. Bunların klasik Arapçadaki karşılıkları ise sırası ile şu şekildedir: “دروز، الفزيع، الموزر، بريع، كزنا المعركة، غير، سرج المهرة، مؤخر شعر الرأس من الإنسان والفرس فوق القفا، قبيلة دروز، نخوة الرجال لمساعدة الرجال، السلاح ولا سيما“: Bu halk ezgisinden hareketle ürdünlülerin at, silah ve kavga üçgeninde korkusuzca yaşayıp insanların kalplerine özellikle de Dürzi kabilesinin kalbine korku saldığı çıkarılmaktadır. Ürdün bedevilerinin geleneksel yaşayış tarzından da haber veren bu ezgide gelinlik çağına girmiş kızların kendilerine çeyiz yapmaları ya da mihir talep etmeleri âdeti ya da ipek iplik, at eğeri, deve kuşu gibi günlük hayatta kullandıkları malzemeler tespit edilmektedir.

El-Huceynî

Ürdün halk ezgileri içerisinde çoban şarkıları arasında yer alan bu tür, coşkun ve mutlu ezgilerle ya da derin bir hüznün ile deve çobanlarının bireysel ya da toplu olarak söyledikleri melodilerden oluşmaktadır. Kelime olarak üç yaşını doldurmuş beyaz dişi deve anlamına gelen “هيجان” kelimesinden türeyen “الهجين” uzun mesafeler katedebilen hızlı yürüyen çevik deve anlamındadır. “الهجيني” kelimesi de buna nispetle türetilmiş olup sahrada sıkılmamak amacıyla söylenen deve çobanı şarkıları manasındadır. Çölde develerin seyri esnasında sesin alçalıp yükselmesi esasına dayanarak söylenen bu çoban ezgileri çoğunlukla köy, taşra ve kırsal bölgelerde yaşayan Ürdünlülerin millî değerleri içerisinde yer almaktadır. Öyle ki Ürdün halk şairleri yazmış oldukları şiirlerde bu ezgi

türünün tesirinde kalarak aynı kalıp ve melodide eserler yazmıştır (Teysîr, 2009, s.497-498). İki ya da daha fazla kişinin şarkılar söylemesi ve karşılıklı şarkı tamamlaması prensibine dayanan bu halk türünde bir kişinin başlattığı bir şarkı bir başka kişi tarafından aynı melodi ve kalıp çerçevesinde peş peşe tamamlanır. Bu türde şarkılar söylemenin prensipleri arasında sesin yüksek ve melodili olması, söyleyen kişinin ya kendi hali ile ya da sevgilisinin hayali ile dalıp gitmesi esastır. Söylenen ezgiler bazen bir ya da iki beyitten bazen de dört ya da beş beyitten teşekkül etmekte olup kasîde türü halk ezgisinin aksine kullanılan kelimeler anlam olarak açık, sade ve anlaşılırdır. Bedevi ve köylü Ürdünlülerin bu türü icra etmeleri makam olarak birbirinden ayrılmakta olup heceynî türü Ürdün halk ezgileri beyât, hicâz, sabâ ve rest makamında terennüm edilmektedir (Sâlih, 2021, s. 124-125).

El-Huceynî türündeki halk ezgileri Ürdünlülerin *er-rababe* adını verdikleri tambur müzik aleti eşliğinde vezinli sözlerin bir araya gelmesi ile (مستفعلن، فاعلن، فعطن) vezninde irticalen oluşturulmaktadır. Bir ya da iki beyitten oluşan ezgilerle olduğu durumlarda Ürdünlülerin söylemeye en çok rağbet ettikleri ve ezberledikleri ezgi türüdür. Yolculuk esnasında çobanın hissettiği korku, yorgunluk, bıkkınlık, yalnızlık ve özlem duygularıyla söylenen bu ezgiler en fazla yirmi beyit olacak şekilde icra edilmektedir. Bu tür Ürdün halk ezgilerinin yaygınlaşmasını sağlayan Ürdünlü ses sanatçıları da mevcuttur. Bunlar arasında *Meysûn es-Sanâ'*, *Necîb Kasûs* ve *Cemâl eş-Şimâliyye* yer almaktadır. Ürdün'ün güney bölgelerinde yer alan *et-Tafile*, *eş-Şobek*, *el-Kâveyra* ve *el-Cefer* şehirlerinde sıklıkla görülen bu halk ezgi türü Ürdün lehçesinin güney ağzının özelliklerini yansıtmaktadır. Konu olarak insan hayatında karşılaşılabilen her konu işlenmekte olup bunlar arasında gurbet, özlem, aşk, kalp kırıklığı, hatıraların terennümü, bireysel arzuların zikri vb. yer almaktadır (el-Hebâhbe, 2014, s.5-13). Bu türe aşağıdaki Ürdün halk ezgisi örnek teşkil etmektedir (el-'Amad, 1996, s.46).

يا مرحبا بالغضي قرب يا نهيدها سكر مشرب	هلي على ديري بان والترف مباح الردان
والشمس غابت يا بن شعلان والدله تسكب على الفجان	وكلمن بدور معازيبه وبهارها جوزة الطيبة
دزيت أنا من القدس مكتوب دفعت أنا من الذهب مليون	لبنية والقلب رايدها عيوا عليها قرايبها
يا ولد ياراكب الناقة والبنت ان كانت عشاقه	حط الخرج واعتدل زين تحيرت بين لثنين
يومن تبسم عزيز الروح جملة لياي ونا مطروح	تقول باب السما مقروح من شوقتي للغضي ناسي

Merhaba ey gelen taze dilber

Göğüsleri şeker gibi tatlı

Güneş battı ey ibn Şa'lân

Cezveden fincanlara doldurmak için kahveleri

Gönderdim Kudüs'ten bir mektup

Ödedim ben altından milyonlar

Evimize hoşgeldin

Güzel ve dolgun bacakları

Herkes arıyor dostunu, arkadaşını

İçinde hoş kokulu baharatlarla

Kalbimi çalan kıza

Reddetteler altını dilberin akrabaları

Ey dişi deveye binen oğlan	Yerleştire heybeyi ve güzelce otur
Ve kız eğer âşıkça	Kararsız kalır sevgiliyle ailesinin tercihi arasında
Bir gün gülümsese sevgili	Sanki açılır gök kapısı
Günlerdir çektiğim hastalığı	Unuturum, sevgiliyi gördüğümde

Yukarıdaki beyitler sevgili için söylenmiş gazel mahiyetinde olup dilberin fiziksel güzelliği ve bunun âşık tarafından keşfedilmesi esasına dayanmaktadır. Bu halk ezgisinde Ürdün lehçesine ait kelimeler bulunmakta olup bunlar sırası ile şu şekildedir: “الغضي، هلي، درقي، الترف، مباح، الردان، ابن، عيوا الغض الشاب، هذا الذي، بلادي، الحبيب،” Bunların klasik Arapçadaki karşılıkları ise sırasıyla “شعلان، دزيت، رفضوا كم الثوب، فضفاض،” şeklindedir (el-‘Amad, 1996, s.46). Beyitlerde yer alan kelimeler ışığında Ürdün Halk Edebiyatında sevgili ve güzellik unsurları tasvir edilirken sevgili şekere, göğsü ise şeker pınarına benzetilir. Güzel kokulu bir ceviz gibi olan sevgili aşığından mektup alır ve maşuğun âşık tarafından sahip olunabilmesi için akrabalarına altından paralar yani başlık ödemesi gerekir.

el-Mevvâl ve el-Mîcinâ

Ürdün lehçesinde mevvâl (المَوَالِ) kelimesi klasik Arapçada “efendi” anlamına gelen (المَوَالِيا) kelimesine karşılık gelmekte olup kölelerin iş yaparken kısa kıtalar ve bentler halinde ezgiler söyleyip her bendin sonunu da “ey benim efendilerim” manasına gelen (يا مواليا) şeklinde bitirmeleri esasına dayanır (el-Hâşimî, 1997, s. 147). İlk olarak Irakta ortaya çıkan bu halk ezgi türünün “el-mevvâl” şeklinde adlandırılması ile ilgili rivayetler üçe ayrılmaktadır (İbn Haldûn, 2004, s.532). İlk rivayete göre Abbasi halifesi Hârûnu’r-Reşîd⁸ İran asıllı Bermekî ailesinin dördüncü veziri olan Cafer bin Yahya’yı idam ettirir ve onun hakkında mersiye söylenmesini yasaklar. Bunun üzerine cariyelerinden bir tanesi her beytin ya da bendin sonunda efendisi için âğıt mahiyetinde “ey benim efendilerim” manasına gelen (يا مواليا) kelimelerini tekrar eden mersiye söyler ve bu türün gelişmesi için ilk adımı atar. Bir başka rivayete göre ise bu tür halk ezgileri (el-mevâlî) denilen köleler tarafından icra edildiğinden bu halk ezgisi türüne *el-mevvâl* ve onun çoğulu olan *el-mevâlî* denmiştir. Son rivayete göre ise bu ezgi türünün el-mevvâl olarak adlandırılmasında uyak biçiminin etkisi vardır. Konuşma üslubu içerisinde klasik Arapça ve lehçenin harmanlanması ile savaş, kahramanlık, hikmet ve aşk konuları işleyen bu ezgi türünde her mısra aynı kafiyeye sahip olup genellikle (fâ‘ilun fa‘lun ff‘lânun) kalıbında yazılır (Düzgün, 2016, s.15-21).

Ürdünlüler tarafından mevvâl terimi yerine *el-‘atâbâ* ve *el-mîcinâ* terimleri daha çok kullanılmaktadır ve el-‘atâbâ kelimesi (العتاب) kelimesinden türetilmektedir. Ürdünün dağlık bölgelerinde yaşayan kesimlerce sitem, serzeniş, hüznün ve elem duyguları içerisinde zamanın adaletsizliği, insanların nankörlüğü ve bunlardan duyulan bıkkınlık dile getirilir. Kinayeli manaya, kelime tekrarına, cinas kullanımına ve kafiye uyumuna dayanan bu ezgi türünde aşk ve sevginin dile getirilmesi hedeflense bile bu yoğun olumsuz duygular sergilenir. Bu ezgi türünde zılgıt çekmek, *hahaha* seslerine yer vermek, tabiatı tasvir etmek, Arap kabilelerinin kendi soylarıyla övünmesi, liderlerin, ecdadın ve kadınların methedilmesi ön plandadır. Bu türe örnek olarak şu Ürdün halk ezgisi verilebilir (el-‘Amad, 1996, s.47-49):

8 Bazı görüşlere göre bu halk ezgisi halife Hârûnu’r-Reşîd döneminden daha sonra H. 6 yüzyıl veya H. 7. Yüzyılın sonlarında ortaya çıkmıştır (Düzgün, 2016, s.18).

يا طولك طول نخلة بباب جامع
يا خذك لحم من كل ورد جامع
أنا والله لاركع لك بكل جامع
وجامع حبيبي ما يقربه حدا
يا ميحنا
سريت بليل وأهلي ما دروا بي
قطعت أجيال واكثر من دروي
انا لو أدري المنايا على أدروي
قبل يومين ودعت الحباب
يا ميحنا
طلعنا ع راس تله واعتلينا
عرب واتراك وارتدت علينا
قولوا للوالده عسى انها ترضى علينا
عسى ربك يخلصنا من الظلام
يا ميحنا

Ey boyu, cami kapısındaki hurma kadar olan sevgili
Ey yanağı güllerden daha kırmızı
Karşında eğilirim herşeyimle
O benimdir, kimse yaklaşılamaz sevgilimin yanına
Ya mîcinâ
Koyuldum yola bir gece vakti ve ailem benden bihaber
Nice insanlar ve nice yollar aştım
Bilseydim yolda bekliyor beni ölüm
İki gün önce sevdiklerimle vedalaştım
Ya mîcinâ
Çıktık tepeye, zirvede durduk
Arap ve Türkler, çöktü karanlık kaldık orada
Söyleyin anama, kızmasın bana,
Dua etsin, rabbimiz çıkartsın bizi karanlıklardan
Ya micîna

Ezgide yer alan “جامع” ve “درو” kelimeleri cinas olacak şekilde birden fazla anlam içeren hali ile kullanılmıştır. İlk kelime namaz kılınan yer olan cami, koparmak, almak ve ibadet için özel alan ya da ev manalarında kullanılmıştır. İkinci kelime ise sırasıyla bilmek, yol ve en yüksek yer, zirve anlamlarına karşılık gelmektedir. El-Micîna kelimesi de her kıtanın sonunda tekrarlanmaktadır. Kelimenin “يا ميحنا” lafzının kısaltılmış hali olduğuna değinen Düzgün ibarenin “*bize çok gelip gidiyorsun*” ya da “*ey vurdumduymaz kadın*” manalarına geldiğine değinmekte olup “*ey çok zulmeden*” manasındaki “يا ماجني” kullanımının kısaltılmış formu olabileceğine de değinmektedir (2016, s.82-83).

ed-Dalâ'in

Ürdün Halk Ezgileri içinde en yaygın olan tür olup köy, kasaba ve kırsal bölgelerde yaşayan Ürdünlülerin sosyal hayattaki adetleri ve gelenekleri hakkında bilgiler verip onların aşk ve özel hayatlarıyla ilgili felsefelerine ışık tutar. Konu olarak aşktan ve aşğın nazından ya da herhangi bir şeyden şikayetlenmenin işlendiği bu türde kelime manası olarak âşıkların atışmaları sebebiyle birbirine küsmelerine delalet eder. Bu türün Ürdünde yaygınlaşmasında ve çokça terennüm edilmesinde Ürdün halk oyunlarından debkenin (الدبكة) payı büyük olup beyâtî makamında icra edilen bu ezgilere debke sıklıkla eşlik etmektedir. Beyitler halinde dört mısradan oluşan şekli yaygın olup (ا، و، ن) harfleriyle kafiyelenen örnekleri geniş bir yer tutmaktadır ve (aaab) kafiye şemasına sahiptir ('Irsu'l-'Urdun, 2020). Ürdünlülerin eş-şabâbe olarak adlandırdıkları kaval ve en-nây olarak adlandırdıkları ney eşliğinde Ürdünün kuzey şehirlerinde başta Ramsâ şehri olmak üzere icra edilir. Köy ve kasaba gibi kırsal bölgede yaşayan insanlar tarafından icra edilen bu halk ezgilerinde o bölgede yaşayan Ürdünlülerin siyaset, ekonomi ve sosyal hayatla ilgili mutluluk, hüzn, şikâyet ve bıkkınlıklarına değinilmektedir. Bu türe örnek olarak şu Ürdün halk ezgisi verilebilir (el-'Amad, 1996, s.51-52):

طلعت ع الدرج طخة ع طخة وطبت ع قلبي ما قلت الأخا
والله يا ابنه لنصيبك فحه واصيدك صيد الحجل يا عيونا

نزلت ع الوادي تغسل لواعي يومن حبيتها ما كنت واعي
منك يا روحي ليش الدواعي باللي انتي القمر والناس انجوما

على دلعونا على دلعونا الهوا الشمالي غير اللونا
الهوا الشمالي غير لي حالي حبيت بدالي بنت الملعونا

ثلاث غزلان من الشرق طلن مدن العربي وراحن يصلن
سمعن المجوز⁹ صارن يغنن غيرن اللحن على دلعونا

Çıktı merdiveni sesli sesli
Ey kız vallahi sana tuzak kuracağım

Kalbimden vurdu beni, demedim ahhhhh
Ve seni bir keklik gibi avlayacağım ey gözüm

İndi dereye, yıkadı çamaşırları
Söyle canım, neden çağırдың beni?

Vuruldu ona, gitti aklım başıman
Sen dolunaysın, insanlar da yıldız

'Alâ del'ûnâ 'alâ del'unâ
Kuzey rüzgarı halimi değiştirdi

Kuzey rüzgarı rengimi değiştirdi
Lanetli kız, gitti başkasını sevdi

Doğudan üç ceylan çıktı geldi
Genç çalınca zurnayı, başladılar şarkıya

Arap şehirleri durdular namaza
Değiştirdiler nağmeyi 'alâ del'unâ'ya

Yukarıdaki ezigde sevgilisinin merdivenlerden yavaş yavaş ve salına salına çıkışını gören aşğın bu hal üzere kalbinden vurulması ve aşğın bu duruma razı olup ah-u zar etmeyişi tasvir

edilmiştir. Sevgilisini gerek çamaşır yıkarken ve gerekse merdiven çıkarken gözetleyen âşık, aşkıyla sarhoş olmakta ve sevgilisini bir keklik gibi avlama arzusu içerisinde. Sevgilisini dolunaya ve keklige benzetecek kadar çok seven âşık onun gidip bir başkasıyla evlenmesi üzerine de onu lanetemektedir.

el-Ağâni'l-basîta

Ürdün halk ezgisi türlerinin sonuncusu olup el-kasîd, el-hudâ', el-huceynî, el-mevvâl / el-mî-cinâ ve ed-dalâ'în türlerinin dışındaki bütün halk ezgileri bu türe dâhil edilir. Bireysel ve toplumsal halk vicdanının ve rağbetinin yansıtıldığı bu ezgiler Ürdün halk ezgilerinin yarısını oluşturmaktadır. Tabirsel ifadeler bakımından zengin olan bu halk ezgileri sevgi, şikâyet, ölüm vb konuları ihtiva etmektedir. Yaşanılan dönemdeki popüler kelimelerin ya da yaygın olarak bilinip kullanılan lafızların şarkı içerisine dâhil edilip melodilendirildiği bu türde karşılıklı diyologlar yaygın olarak kullanılmaktadır (el-'Amad, 1996, s.52-53). Bu türe örnek olarak şu Ürdün halk ezgisi verilebilir:

جرح عميق وبالْحشا مستظل	يا بو رشيدة قلبنا اليوم مجروح
قلت برخاوة ما عاش اللي يصلني	جابوا الطبيب ومددوني على اللوح
عيوا يا بابي هلك لا يفتحولي	ظلمت انادي واضرب الباب بالسيف
ضيف يريد القرب لو تسمحولي	وتسألني من في الباب وجاوبتها ضيف
والله لافتح لو هلي قطعوني	والله لافتح للي واقف ورا الباب
فنجان من القهوة منتلي	وعيونها يابوي وتقول فنجان
رمانه على امها مستوية	وخدودها يابوي وتقول رمان
حنشان بأرض الخلا هاجن عليا	وشعورها يابوي وتقول حنشان

Ey ebû Raşîde, bugün kalbimiz yaralı; yara derin ve en derinde saklı

Çağırdılar doktoru, yatırdılar beni sedyeye; usulca dedim, bana ulaşan yaşayamaz

Seslendim ve vurdum kapıyı kılıcıyla; ailen kapıyı açmadılar bana

Kim o diye sordu? Bir misafir dedim ben de; yakınlık kurmak isteyen bir misafir, izninizle

Allah'a yemin olsun, ardında durana açarım kapıyı; isterse ailem parçalsın beni

Ah baba, gözleri var fincan gibi; kahve dolu bir fincan

Ah baba, yanakları var dalda olgun nar gibi, dalda olgun nar gibi

Ah baba, saçları var yılan gibi, arazide saldıran yılan gibi

Bu Ürdün halk ezgisi, Ebû Raşîde adındaki dostuna seslenerek gönül verdiği kızı ve ailesini anlatan bir kişinin halini dile getirmesi çerçevesinde ilerlemektedir. Kalbinin sevgilisinin aşkı ile yaralı olduğunu dile getiren kişi doktorun bile onun bu derdine çare olamayacağını farkındadır; zira yarası ne görünür ne de kanar içinde bir yerlerde gizlidir. Sevdiği kızın kapısını kılıçla çalan delikanlı kızın ailesinin kapıyı açmamasından da yakınmaktadır. Kapının ardındaki sevdiği kızdan yakınlık ve muhabbet dilenen genç, kızın ailesinden korkması ve kapıyı açamaması neticesinde bu muradına erişememektedir. Sevgilisinin güzelliğini Ürdün kültürüne has benzetmelerle tanımlayan delikanlı, onun gözlerini kocaman ve yuvarlak olması hasebiyle kahve fincanına, saçlarını

ise siyah olması hasebiyle kara bir yılana ve yanaklarını da al al olması hasebiyle nar'a benzetmektedir. Ürdün lehçesine ait karakteristik dil özelliklerinin görüldüğü bu ezgide (اللي عتوا، هلي، منتلي، (يا بوي) kelimeleri klasik Arapçada sırasıyla (الذي/ التي/ الذين، رفضوا، أهلي، ممثلي، يا أبو) kelimelerine karşılık gelmektedir.

Sonuç

Arap Halk Edebiyatı ürünlerinden biri olan Ürdün ve Filistin Halk Ezgilerinin araştırılması esasına dayalı bu çalışmada altı ayrı ezgi türü olan el-kasîd, el-hudâ', el-huceynî, el-mevvâl/ el-mîcinâ, ed-dalâ'în ve ağâni'l-basîta incelenmiştir. Konu olarak aşk, ayrılık, yalnızlık, gurbet, vatan, kahramanlık, övünme ve serzenişin işlendiği bu türlerde amaç bireysel ve toplumsal duyguların dışı vurulması olarak tespit edilmiştir. İşlenen konular Ürdün ve Filistin lehçesinin farklı ağız özellikleri çerçevesinde melodili ezgiler olarak ezberlenip nesilden nesile aktarılacak şekilde Arap mirasının özelde ise Ürdün ve Filistin dil - kültür mirasının taşıyıcısı olmuştur. Gerek el-kasîd türü halk ezgilerinde gerekse el-hudâ' ve el-huceynî türü halk ezgilerinde Ürdün halkının vasıfları övülerek onlara ait tarihsel gerçekliklerin zikredilmesi aracılığıyla kabilelerin başlarından geçen olaylar anlatılmış ve savaşlar dile getirilmiştir. Bu sayede Ürdün'e tarihsel hafıza, vuku bulmuş hikâyeler çerçevesinde halk ezgilerinde yer edinerek Ürdün toplumunun şahsi ve milli duyguları kayıt altına alınmıştır. İlâveten icra edilen halk ezgileri aracılığıyla Ürdünde yaşayan bedevilerin hem kültürel hem de ağızsal dil özellikleri işleme imkânı bulmuştur. Buna örnek olarak el-hudâ' türü halk ezgilerinin Ürdünlü bedeviler tarafından çoğunlukla icra edilmesi ve bedevilere ait kelime, terminoloji ve tasavvurlarla dolu olması verilmiştir. İşlenen ezgiler aracılığıyla Ürdünlülere ve Filistinlilere ait gelenek, görenek, örf ve âdetler de tespit edilmiştir. Ürdünün güney ağzının dil özelliklerini ihtiva eden el-huceynî türü ezgide kızların başlık parası karşılığı evlendirilmesine işaret edilirken Ürdün'ün kuzey ağzının dil özelliklerini ihtiva eden ed-dalâ'în türü halk ezgisinde, sevgili güzellik olarak ceylan ve ay'a benzetilmiştir. Buna mukabil ağâni'l-basîta olarak adlandırılan halk ezgisinde sevgilinin gözleri kocaman ve iri olması hasebiyle fincana, yanaklarının kırmızılığı nar'a ve saçları ise sim siyah ve uzun olması sebebiyle kara bir Yılana benzetilmiştir.

Kaynakça

- 'İrsu'l-'Urdun. (2020). *el-Hudâ'*. Erişim tarihi: 13.01.2024. <https://www.jordanheritage.jo/hida/>
- Ammar, M. İ. (2004). El-Kiyemu't-Terbeviyye ve'l-İctimâ'iyye fî Enâşidi'l-Mehdi 'inde'l-'Arab. *Mecelle Ummul Kura* 29 (17), 792.
- Boratav, P. N. (1969). *100 soruda Türk Halk Edebiyatı*. İstanbul: Gerçek Yayınevi.
- Boratav, P. N. (1982). *Folklor ve Edebiyat 1*. İstanbul: Adam Yayıncılık.
- Cebûr M. (2017). El-'Uğniyyetu's-şa'biyye ve't-teğayyurâtû'l-ictimâ'iyye fi'l-'Urdun. *Es-Sekâfetu's-Şa'biyye* 37, 124-133.
- Çağlayan Mazanoğlu, E. S. (2022). Altın Çağ Geçmişte Değil, Gelecekte: Folklore İncelemesinde Alan Dundes yaklaşımları. *Millî Folklore* 17 (136), 25-36. DOI: 10.58242/millifolklor.1027613
- Doğançır, S. (2023). Modern Ürdün Lehçesinin Fonetik ve Morfolojik Özellikleri Üzerine Bir İnceleme. *Şarkiyat Mecmuası* 43, 299-317.
- Dundes, A. & Bronner, S.J. (2007). *The Meaning of Folklore: The Analytical Essays of Alan Dundes*. Logan: Utah State University Press.
- Düzgün, O. (2016). *Çağdaş Dönem Arap Halk Edebiyatında Şiir (Irak-Şam)*. Kayseri: Tiydem Yayıncılık.

- el-‘Akilî, M. A. (1972). *el-‘Edebu’s-ša‘bî fî‘l-cenûb* (1.cilt). er-Riyâd: Dâru‘l-Yemâme.
- el-‘Amad, H. (1996). *el-‘Edebu’s-ša‘bî fî‘l-‘Urdun*. ‘Urdun: Menşûrâtu Iecneti târîhi‘l-‘Urdun.
- el-Hâşimî, A. (1997). *Mizânü‘z-Zehab fî Sin‘ati’s-Şi‘ri‘l-‘Arab*. Mısır: Mektebetü‘l-Adâb.
- el-Hebâbbe, T. (2014). *el-Ğina‘u’s-Şa‘bî (el-huceynî)*. Ammân: Vuzâratu’s-Sekâfe.
- er-R‘ey. (02.06.2020). ‘*Alâ del‘ünâ*. Erişim Tarihi: 02.06.2020. <https://alrai.com/article/10539042/%D8%A3%D8%A8%D9%88%D8%A7%D8%A8/%D8%B9%D9%84%D9%89-%D8%AF%D9%84%D8%B9%D9%88%D9%86%D8%A7>
- es-Sarîsî, O. (2012). Kutubun va Mu‘ellifün fî‘t-Turâsî’s-Şa‘biyyi‘l-‘Urdunî. *Es-Sekâfetu’s-Şa‘biyye* 19, 214-219. Erişim tarihi:30.12.2023. <https://folkulturebh.org/ar/?issue=19&page=article&id=363>
- es-Semrâ‘î, A.R. (1964). *Mebhas fî‘l- Edebi’s-Şa‘bî*. Bağdâd: Vizâratu’s-Sekâfe:
- Haddâd, R. ve ed-Dirâs, N. (2013). Delâlâtu‘l-mekânî fî‘l-uğniyyeti’s-Şa‘biyyeti‘l-‘Urduniyyeti. *El-Mecelletu‘l-‘Urduniyyeti li‘funni* 6 (3), 317-330.
- Helsâ, Ğ. (1966). Melâmihu‘l-‘Edebi’s-Şa‘bî fî‘l-‘Urdun. *el-Mecelle* 115, 88-94.
- Huseyn, K. (2001). *Dirâsât fî‘l-‘Edebi’s-Şa‘bî*. Mısır: Câmi‘atu‘l-Kâhire.
- Ibn Haldûn (2004). *el-Mukaddime*. Tahkik ‘Abdullah Muhammed ed-Dervîş. Dimaşk: Dâr Ya‘rab.
- Kaddûrî, H. (1987). *el-Mevsûatu‘l-Mûsikiyyetu’s-Sağîra*. Bağdâd: şeriketu‘l-Mansûr.
- Kondi, B. (2019). Folklore. *Martin Luther University Hale-Wittenberg*. Erişim tarihi: 29/12/2023. https://www.researchgate.net/publication/330450093_Folklore
- Mûsâ, S. (2012). *el-‘Edeb li‘l-ša‘ab*. El-Kâhira: Hindâvî.
- Nuseyrât, N. (2016). Medâ Mûsâhame âletu’s-Simsîmiyye fî‘l-‘Uğniyyeti‘l-Turâsiyye fî Mıntıkati‘l-‘Akabe *Vizâratu’s-Sekâfeti‘l-‘Urduniyye*: Erişim tarihi: 11.01.2024. <https://ich.gov.jo/node/70224>
- Orhan, D. ve Abazoğlu, M. (2018). Arap Edebiyatında Ninniler ve Dil-Toplum Işığındaki Yansımaları. *KSU İlahiyat Fakültesi Dergisi* 23, 113-136.
- Sabrîna, B. (2021). *Muhâdarât fî Mikâyisi‘l-‘Edebi’s-Şa‘biyyi‘l-‘Âm* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Tebse: Câmi‘atu Şehîdi’s-Şeyhi‘l-‘Arabiyyi‘t-Tebsiyyu.
- Sâlih, S. (2019). Et-Te’sirâtu‘l-Coğrafiyye ve‘t-Târîhiyye ‘alâ ‘Uğniyyeti‘l-Şa‘biyyeti‘l-‘Urduniyye. *el-Mecelletu‘l-‘İlmiyye Buhûs fî‘l ‘Ulumi ve‘l Funûn* 12 (1), 165-195.
- Sâlih, S. (2021). Et-tenevî ‘âtu‘l-Makâmiyye fî‘l-‘Uğniyyeti’s-Şa‘biyyeti‘l-‘Urduniyye. *el-Mecelletu‘l-Mısrıyye li‘l-Dirâsâti‘l-Mutahassasa* 9 (31), 115-143.
- Teysîr, E. (2009). El-Huceynî ‘ehadu kavâlibi‘l-ğınâ‘i’s-Şa‘bî fî‘l-‘Urdun: Dirâsâtu Tahliliyye. *Dirâsatu‘l-‘Ulûmi‘l-‘İnsâniyye vel‘l-İctimâ‘iyye* 36 (3), 497-508.
- Ürdün Kültür Bakanlığı. (2024). el-‘Edebu’s-Şa‘biyyu va ‘Eşkalu‘t-ta‘bîr. Erişim tarihi: 05.01.2024. <https://ich.gov.jo/node/53>
- Yeşildağ, A. (2017). şam Bölgesi Arap Halk Ezgileri. *Sosyal Bilimler Dergisi* 4 (16), 123- 142.
- Yıldırım, D. (1998). *Türk Bitiği Araştırma/İnceleme Yazıları*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Zengin, E. (2020). Herder’in Folklor Tanımlamalarında Halk Kavramının Doğası. *Milli Folklor* 126, 18-26.